

рана бинарная модель "Вера/Знание" в проповедях Иллариона Киевского, Феодосия Печерского и Луки Жидяты.

Ключевые слова: архетип, внутренняя форма, концепт, культура, образ, сознание автора, символ.

T. Syvets, PhD Student

Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

Correlativity of concepts "Knowledge" and "Faith" in the Kyiv Russ homilies

The article is devoted to a research problem of a concept as a structural part of artistic reality in the works of Kyiv Russ scribes. "Faith/Knowledge" are chosen in the function of binary model as the main concepts for literary analysis in the homilies of Ilarion Kyivsky, Pheodosiy Pechersky and Luka Zhydyata.

Key words: archetype, inner form, concept, culture, image, author's consciousness, symbol.

УДК: 821.161.2-225.09 Порфирій Горотак

Т. М. Синьоок, асп.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

КОГО ВИСМІЮВАВ ПОРФИРІЙ ГОРОТАК?

У статті досліджено вплив "людського фактору" на розвиток літературної містифікації Порфирій Горотак. Проаналізовано пародії на Мистецький Український Рух і реакцію очільників руху на них.

Ключові слова: містифікація, пародія, МУР.

Людський фактор у літературі й критиці зокрема – явище, яке може багато пояснити, якщо заглибитися за лаштунки творення художніх текстів. Значно більшою мірою це стосується пародій, бо пародія – один із найбільш прив'язаних до контексту жанрів, і без розуміння того, які стосунки склалися в авторів містифікації із організаторами й ідейними натхненниками тогочасного літературного еміграційного руху, неможливо зрозуміти, приміром, за що Юрій Шерех ображався на Юрія Клена. А за Порфирія Горотака ідеолог МУРу ображався насамперед.

Коли "Дияболічні параболи" побачили світ, їх зустріли по-різному. Одні критики, як-от Юрій Лавріненко й Іван Кошелівець

перебували в захваті і згадували, що Горотака став сенсацією дня, затьмаривши головні, сказати б, здобутки своїх батьків – "Останній пророк" Леоніда Мосендза і "Попіл імперій" Юрія Клен певний час перебували "в тіні" Горотакових епіграм. Іван Кошелівець навіть згадував про те, що в письменницькому середовищі модно було цитувати Порфирія Горотака. Натомість, Юрій Шерех прохолодно поставився до "Дияболічних парабол" і в розмові з Юрієм Лавріненком так характеризував Горотака: "Я доводив йому (**Лавріненку – Т.С.**) пародійність і імітованість почуттів, показував зриви в балаганщину й слиняву еротику [...]. Отже, треба поїхати до Горотака і там, на місці, переконати його стати на ширі нотки й покинути позу блазня й нігіліста" [7, с. 81]. Для того, щоб зрозуміти, чому відгуки були такими різними, варто простежити ставлення батьків Порфирія Горотака Леоніда Мосендза і Юрія Клена до МУРу, а точніше – його очільників.

Леонід Мосендз був чи не єдиним знаним письменником-емігрантом, який принципово не входив до МУРу. Юрій Клен, попри те, що мурівцем був, часто розходився у своїх літературних поглядах із очільниками руху і дискутував із ними. Письменник, якому судилося стати Горотаком-1, безжально критикував і МУР, і "Арку", і Шевельова з Домонтовичем особисто через неприйняття новітніх експериментів європейської літератури, приміром, французької: "Все якесь поверхове, гниле, як той їхній Нобельпрайстрегер А.Жід. Жах! І дурна "Арка" захлистується від інтерв'ю" [4, с. 157]. А ось так він у тих-таки листах досить саркастично (і подеколи цілком безпідставно) відгукується про активних учасників МУРу: "...не люблю віршів Осьмачки...", "Я не міг би писати по нулю стільки, як Шерех", "'Доктора Серафікуса" не читав, але критику читав і від того розумнішим не став" [4, с. 162]. Така дещо навіть агресивна позиція Мосендза є цілком усвідомленою: здавалося, письменник обрав собі роль безкомпромісного критика, щоб своєю принциповою позицією покращувати хисткі сторони творчості критикованих авторів. У листах він називає свій гумор "шорстким і жеручим", а ось як говорить про себе принагідно до критики Юрія Клена: "Ні, я не всіх лаю. Принаймні декого не лаю лише тому, що нічого про нього не знаю" [4, с. 162]. Щоправда, заради справедливості варто сказати, що вже по смерті Клена катрени Порфирія

Горотака, складені Леонідом Мосендзом з'являлися на сторінках тієї-таки "Арки", яку редагували Шерех із Домонтовичем.

Значно заплутанішими виявилися стосунки з МУРом у другого батька Порфирія Горотака – Юрія Клена. Попри те, що Юрій Клен, на відміну від прямолінійного Леоніда Мосендза, перебував у МУРі, з часом між ним і Юрієм Шерехом виникли світоглядні дискусії. По-перше, це стосувалося невизнання Юрієм Шерехом феномену "неокласики" як течії, апологетом і послідовником якої завжди був Юрій Клен.

У статті з іронічною назвою "Легенда про український неоклясицизм" Юрій Шерех ставить собі на меті довести, що "неоклясицизму як літературно-мистецької школи в 20-ті роки на Україні не було" [27, с. 394]. Дослідник переважно схвально відгукується на творчий доробок М. Драй-Хмари, М. Зерова, П. Филиповича, Максима Рильського і Освальда Бурггардта, а проте без вагань вбачає в "гроні п'ятірному" тільки "гурток приятелів, з'єднаних видатною індивідуальністю свого метра (**Миколи Зерова – Т.С.**)" [6, с. 426] Юрій Клен полемізує з Юрієм Шерехом у статті "Бій може початись" з приводу дражливої теми "неокласики" та її ролі й місця в розвитку української літератури. Крім того, у згаданій статті Юрій Клен критикує підхід Івана Багряного до літератури, згідно з якими "неокласики" на чолі з Максимом Рильським прямо називаються "дезертирами від життя".

Протестуючи проти такого підходу, Юрій Клен закидає Юрієві Шереху, що той висунув потребу нового органічного стилю, відмовившись від розробки вже наявних. Врешті, обстоюючи плюралізм і демократичність у літературі, Юрій Клен зауважує: "Я тільки хочу сказати, що рівно- і повноправними є всі форми, нам потрібна багатогранність у творчості, а не топтання між трьома соснами пролетарської ідеології, яке може тільки пошкодити українській культурі" [7, с. 63].

Дискусія про "неокласику" виявилася тільки однією стрілою, випущеною проти МУРу і його утопічних літературних теорій. Але вона не лишилася на сторінках тогочасної періодики – окремі міркування про МУР іронічно обіграв у "Дияболічних параболлах" Порфирій Горотак. Попри беззлобність рядків про МУР, Юрій Шерех спершу образився на них, вбачаючи у Юрієві Клені мало не особистого ворога.

До всього, Юрій Клен мимоволі був втягнутий у напружені стосунки Юрія Шереха зі своїм непримиренним антагоністом Володимиром Державиним, який не тільки давав українським "неокласикам" право на життя, у свою чергу не визнаючи "неіснуючих напрямків" "органічного стилю", "активного романтизму", "трагічного гуманізму" [2, с. 575]. На противагу до Шереха, Володимир Державин високо оцінював творчість Юрія Клена як продовжувача традицій "неокласики" в еміграційній літературі, тоді як Шерех мав Юрія Клена за поета, якому "бракувало власного голосу", вірші якого "були суцільно створені з прочитаних книжок і журналів і несли в собі мало власного" [7, с. 99].

Володимир Державин категорично критикував Шереха, зокрема і за його прихильність до "органістів" і "європеїстів" і водночас недооцінку "неокласиків", чий творчий метод "прогресивна література" мала б "перебороти". Юрій Шерех же досить прохолодно ставився до творчості Юрія Клена, і не в останню чергу через симпатії Державина: у своїх спогадах "Я – мене – мені – і довкруги" очільник МУРу сам визнає це через багато років після смерті Освальда Бурггардта: "резиденцією Кленовою [...] завжди були кімнати Державина [...] і буде зрозуміло, що я записав Клена до ворожого табору" [7, с. 117].

Оце "записування до ворожого табору" стало психологічним підґрунтям досить болісного Шерехового сприйняття Порфирія Горотака, творчість якого літературознавець сприйняв на свій рахунок. Особливо дошкульним йому видався вірш "Вірю і не вірю", що увійшла до третьої частини збірки "Дияболічних парабол" під назвою "Мегалострофи іншим". У ньому в жартівливій формі заримовано прізвища відомих діячів МУРу, як, наприклад, на початку вірша:

Я вірю: лев родився від левиці
і буйний тигр від буйної тигриці,
а від мудрихи мудрої мудрець,
бо від самиці родиться самець,
тож від Самчухи родиться Самчук,
і від Маланки тільки Маланюк... [1, с. 75]

Однак якщо у цьому уривкові прізвища Самчука і Маланюка заримовано просто заради самої рими, то з появою в тексті інших письменників виникають певні підтексти. Скажімо, знаючи про манію переслідування, від якої мучився Тодось Осьмачка, Порфирій Горотак пише:

І віри лиш мені не йметься,
що родиться осел від оселедця,
що народивсь Наполеон на полі,
і що де-Голі родяться не голі,
що барбар народився від барбарису,
що партизан не мав в колиці крису
і що Осьмачці скрізь живеться смачно,
та що йому не страшно і не лячно,
що він за вірші виміняє яйця... [1, с. 76]

В останніх рядках цитованого уривку жартівливого вірша – прямі натяки на факти із життя Тодося Осьмачки. Порфирій Горотак не йме віри, що Осьмачці "скрізь живеться смачно" – у цих трьох словах не тільки йдеться про бідність, у якій доводилося жити письменнику, а й натяк на те, що він, гнаний манією переслідування, весь час змінював місце перебування, і ніхто не міг точно знати, де Осьмачку можна знайти. Коли ж урешті-решт, вдавалося знайти бодай якийсь прихисток, Тодось Осьмачка з незрозумілих причин не довіряв йому і все одно намагався сховатися.

Отже, бачимо: ненав'язливі рядки Порфирія Горотака про Тодося Осьмачку неможливо уповні зрозуміти без знання контексту, без усвідомлення вдачі митців, про які говорив містифікований автор. Іронічно мовив він і про інших учасників МУРу:

...і, що скидаючися на китайця,
з довженною косою ходить Косач
і мудрости три коші нам накосить.
що Ситник тільки ситнім хлібом ситий,
коли поеми нам почне трусити,
що буряком живиться Буряківець
і що Манило всіх зве на нівець,
що вірш Холодної бував холодним
і що Гординський випестить город нам,
та що Багрянний є багрянородним
і не настрочить одіозних од нам... [1, с. 76]

Із цього уривку аналізованої поезії "Вірю й не вірю" можна відчутти іронічне ставлення до непостійної, схильної до несподіваних змін, а також досить конфліктної натури Юрія Косача, до категоричного у своїх літературних поглядах Івана Багряного. Беззлобний гумор криється і в рядках про Володимира Державина, Василя Барку, Юрія Шереха:

...і що не є Державин критиком державним,
що генієм не оголосять Барку
(бо хто не вірить – хап того за барки)
і що за мурами усіх *mon cher*'ів
не візьме під високий захист Шерех [1, с. 76].

Саме ці рядки свого часу видалися особливо дошкульними Юрієві Шереху, який взяв на себе роль одного із найактивніших фундаторів МУРу, "за муром" якого опинилося чимало тогочасних письменників. Можемо погодитися із думкою Михайла Слабошпицького, що "ці рядки з Горотакового вірша "Вірю й не вірю" тоді видалися йому (**Шереху – Т.С.**) мало не землетрусом чи провіщенням війни МУРові. [...] Шерех, який з таким послідовним патерналізмом ставився до всіх мурівських талантів і відчував себе справді ідеологом та організатором МУРу болісно реагував на те, що Клен, примандруючи з Австрії до Німеччини, завперше знається тут з Державиним та Орестом – його непримиренними опонентами" [5, с. 12]. З часу появи Порфірія Горотака Юрій Шерех несхвально поставився до нього, вбачаючи в ньому особисту антипатію. Хоча порівняно з іншими пародіями на Юрія Шереха, згадані рядки з Горотакового вірша звучать насправду беззлобно. Скажімо, в сатиричному журналі "Комар/Їжак", що виходив щодвотижні в Мюнхені, з'являлися відверто антимурівські твори. Вірш "Вірю й не вірю" з його легкою іронією не можна порівняти, наприклад, із такою уїдливо-саркастичною епіграмою "Юрієві Шерехові", підписаною псевдонімом "М. Мертвий". Текст твору М. Мертвого побачив світ того-таки 1947 року на сторінках згаданого часопису, де друкували твори і Юрія Клена, і вигаданої ним Роксоляни Черленівни, а згодом і Порфірія Горотака:

Ви ні коса, ні помело,
Суворий і комічний...
Вінчає лавром вам чоло
Ваш витвір органічний.
Та звольте тут доткнути вас,
Як пальцем табакерку:
Чому, чому ви серед нас,
Як місце вам у цирку? [3, с. 4]

Як бачимо, цей вірш, в якому між рядками бачимо критику Шерехового погляду на "органічні" й "неорганічні" стилі, куди більш злостивий, аніж Горотакові пародії. Однак перебуваючи в загальній атмосфері несхвалення (у часописах – як гумористичних, та і ширшого спрямування, повсякчас лунали "шпигачки" на адресу мурівців), Шерех гостро реагував на все, і на Горотака також.

Заради справедливості варто сказати, що з відстані часу, вже за багато років після смерті Юрія Клена і Леоніда Мосендза Шерех зовсім по-іншому подивиться на Горотакові рядки. Ведучи мову про Порфирія Горотака й збірку Людмили Івченко "Буря в МУРі", що народилася як відповідь на "Дияболічні параболі", Юрій Шерех назве це "веселою й дотепною війною" і зауважить, що "усі ці жарти слід було б перевидати академічним виданням з коментарем, без якого сучасний читач їх не второпав" [7, с. 117]. Після того, як минуло багато років відтоді, як Порфирій Горотак перестав існувати, а його автори відійшли у засвіти, Юрій Шерех резюмував: "У цілому це безневинний, дотепний, іскрометний гумор, пародії й епіграми на учасників тодішнього еміграційного руху, і мені там нагоріло не більше, ніж іншим. Але в обставинах цькування від Державина й К°, від Донцова й просто графоманів різного гатунку, їм же не було числа, я й мої прихильники сприйняли народження Порфирія як черговий випад проти упосліджених нас. Тим часом найгостріше з того, що містила збірка проти мене й нас, була поезія "Вірю й не вірю" [7, с. 116]. Та хоч критик і визнав своє упереджене ставлення до творчості містифікованого автора, прохолодне ставлення до Клена і Горотака все одно збережеться.

Ось так один вірш спричинив полеміку, невинний гумор несподівано образив одного з провідних тогочасних літературних діячів.

І мало хто звернув увагу на те, що у поезії "Вірю й не вірю" є автопародійні рядки на самих Юрія Клена і Леоніда Мосендза:

...що, заробивши на Канітферштані,
Що заклене нам Клен Лілі Марлен
І попелом засипле весь терен [1, с. 76].

Таким чином, у вірші про діячів МУРУ знайшлося місце для згадки про Леоніда Мосендза (як автора поеми "Канітферштан" і Юрія Клена (як автора "Попелу імперій"). Якби Порфирій Горотак і справді мав на меті висміяти МУР, то навряд чи б поряд із мурівцями поезії з'явилися "батьки" Горотака. Порівняно із загальним обсягом збірки, кількість пародій на МУР справді виглядає скромно, а тому вважати, що Порфирій Горотак мав на меті розгромити МУР немає. Із сучасного погляду очевидно, що "Дияболічні параболи" – явище поліпроблемніше, аніж тільки критика на МУР. Ба більше, збірку навряд чи можна назвати сповненою злісних антимурівських еміграм – вона радше іронічна, причому часто іронія торкається і самих творців Порфирія Горотака – Леоніда Мосендза і Юрія Клена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горотак Порфирій. Дияболічні параболи. – Зальцбург: Нові Дні, 1947. – 110 с.
2. Збірник МУР, ч. 1. – Мюнхен-Карлсфельд, 1946. – 110 с.
3. Комар / Їжак. – Мюнхен, 1947 (Ч. 13).
4. Мосендз в листах. Особисте / 3 листів Л. Мосендза до родини інж. Арсе-на Шумовського // Літературно-Науковий Вісник (Мюнхен). – 1949. – No 2.
5. Слабошпицький Михайло. 25 поетів української діаспори. – К.: видавництво "Ярославів Вал", 2006. – 77 с.
6. Шевельов Юрій. Вибрані праці. У двох книгах. Т. 2 Літературознавство. – Київ: Вид. "Києво-Могилянська академія", 2008. – 1151 с.
7. Шерех Юрій Я – мене – мені... (і доокруги). Спогади. – Харків: Видання часопису "Березіль"; Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць, 2001. – Т. 2: В Європі. – 303 с.

Стаття надійшла до редакції 24.04.15

Т. Н. Синеок, асп.

Институт філології КНУ імена Тараса Шевченка, Київ

Кого высмеивал Порфирий Горотак?

В статье исследовано влияние "человеческого фактора" на развитие литературной мистификации Порфирий Горотак. Проанализированы пародии на Художественное Украинское Движение и реакция фундаторов движения на них.

Ключевые слова: мистификация, пародия, ХУД.

T. Syniok, postgraduate
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Whom Porphyrii Horotak made fun of?

The article deals with the problem of the "human factor" influence on the development of Porphyrii Horotak. Parodies on Art Ukrainian Movement. Reaction of its founders are analyzed.

Keywords: *mystification, parody, Art Ukrainian Movement.*

УДК 821.161.2-2.09"19/20"

Ю. В. Скибницька, асп.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОСТМОДЕРНОЇ ПОЕТИКИ В ДРАМАТУРГІЧНІЙ ТВОРЧОСТІ НЕДИ НЕЖДАНОЇ

У статті на матеріалі п'єс Неди Нежданої продемонстровані трансформаційні зміни в творчості письменниці, а також зроблено спробу, незважаючи на присутність в аналізованих драматичних творах окремих елементів постмодерної поетики, довести їх приналежність до якісно нового літературного напрямку. Замість постмодерних деконструкції та сприйняття світу як хаосу Неда Неждана пропонує читачеві цілий спектр гармонізуючих начал, які здатні врятувати зневірену людину ХХІ століття від абсурдності життя, тотальної самотності і навіть страху смерті. Драматург відновлює шкалу загальнолюдських цінностей, повертає віру у велич Людини, її доброту, щирість, наголошує на важливій ролі мистецтва і митців у житті суспільства і підносить кохання до статусу рятівника світу.

Ключові слова: *"поетика", "постмодернізм", "трансформація постмодернізму", "літературний напрям", "метамодернізм".*

Українське суспільство перебуває нині на стадії трансформації. Від часів здобуття незалежності відбулися бурхливі зміни в сфері політико-економічних і суспільних відносин, викликали поживлення націєтворчого процесу. Художня література як компонент культури вийшла за таких умов на сприятливу, хоча й економічно непросту, дорогу для активного розвитку. Активізувалися всі роди та жанри літератури, а драматичний рід традиційно одним із перших реагує на суспільні процеси і всебічно відображає різноманітні перетворення в будь-якому суспільстві.